

LIMES
PLUS

JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES

**U MREŽI KULTURNIH
I KREATIVNIH INDUSTRIJA**

Deo III

**KULTURNE I KREATIVNE
INDUSTRIJE U CRNOJ GORI**

KREATIVNE (I KULTURNE) INDUSTRIJE U JAVNIM POLITIKAMA CRNE GORE

Dobрила Vlahović¹

***Direktorat za kulturnu baštinu
Ministarstvo kulture Crne Gore
Cetinje, Crna Gora***

Dušan Medin²

***Fakultet za kulturu i turizam
Univerzitet Donja Gorica
Podgorica, Crna Gora***

Sažetak. Tokom posljednjih godina u javnom diskursu u Crnoj Gori sve je prisutnija sintagma kreativne industrije (odnosno kreativne i kulturne industrije), uprkos njenom znatno dužem prisustvu u teoriji i praksi razvijenijih kapitalističkih društava. Značajnu ulogu u konceptualnom i terminološkom određenju ovog pojma, institucionalnoj prepoznatljivosti i uzdizanju na vidljiviji nivo u crnogorskoj javnosti, te, konačno, finansijskoj podršci kreativnim i kulturnim industrijama – imalo je (i još uvijek ima) resorno ministarstvo za kulturu. U radu će se sagledati normativni,

---

¹ dobрила.vlahovic@mku.gov.me.

² dusan.medin@usd.edu.me.

institucionalni i strateški okviri koji se odnose na aktuelnu (i željenu buduću) poziciju kreativnih i kulturnih industrija u Crnoj Gori, kako bi se bolje predstavila pojava ovih fenomena i njihov razvojni tok tokom nekoliko posljednjih godina.

Ključne riječi: *kreativne industrije, kulturne industrije, legislativa, kulturne politike, Crna Gora*

UVOD

U ovom radu autori se bave pitanjem zastupljenosti kreativnih i kulturnih industrija u javnim politikama Crne Gore, i to iz tri aspekta: zakonodavnog (propisi), institucionalnog (ministarstvo) i strateškog okvira (programi razvoja). Analizom najvišeg pravnog akta u državi, kao i Zakona o kulturi koji iz njega proističe, međunarodnih ugovora koji su ratifikovani, te uredbi o organizaciji i načinu rada državne uprave i srodnih propisa – prikazaće se (ne)zastupljenost kreativnih i kulturnih industrija u crnogorskoj legislativi. U nastavku, detaljnije će se sagledati uloga resornog ministarstva za kulturu – ključnog aktera crnogorske kulturne scene koji je posljednjih godina imao značajnu ulogu u finansijskoj podršci razvoju kreativnih i kulturnih industrija, a istovremeno i u njihovoj afirmaciji i popularizaciji u javnosti, ponajviše kroz poseban direktorat koji je zbog njih i osnovan. Konačno, daće se osvrst i na niz srednjoročnih i dugoročnih programa razvoja (strateških dokumenata) iz domena kulture, (kulturnog) turizma i održivog razvoja, s ciljem da se pokaže na koji je način država, posredstvom svojih organa uprave koji su nosioci izrade takvih dokumenata, planirala razvoj navedenih djelatnosti u budućnosti. Sljedstveno tome, rad predstavlja i doprinos proučavanju kulturnih politika države Crne Gore nakon obnove njene nezavisnosti.

Iako su potonjih nekoliko godina i na nivou lokalnih samouprava, kao i drugih pravnih subjekata, zabilježene aktivnosti koje se odnose na

različite vidove podrške kreativnim industrijama i kreativnom preduzetništvu, u ovom radu pažnja će biti usmjerena samo na nacionalni kontekst.

ZAKONODAVNI OKVIR

Iako najviši pravni akt u državi, Ustav Crne Gore (2007),³ što je i razumljivo, ne spominje kreativne i kulturne industrije, u njemu je navedeno da „svako ima pravo na slobodu izražavanja govorom, pisanom riječju, slikom ili na drugi način“ (član 47), što predstavlja osnovnu normativnu pretpostavku za razvoj različitih djelatnosti, posebno onih koje se odnose na kreativnost i kulturu. Ustav, međutim, direktno dotiče oblast kulture garantujući slobodu „naučnog, kulturnog i umjetničkog stvaralaštva“, te „objavljivanja naučnih i umjetničkih djela, naučnih otkrića i tehničkih izuma, a njihovim stvaraocima moralna i imovinska prava“ (član 76). Nadalje, u njemu je zapisano i da država „podstiče i pomaže razvoj prosvjete, nauke, kulture, umjetnosti, sporta, fizičke i tehničke kulture“, te da „štiti naučne, kulturne, umjetničke i istorijske vrijednosti“ (član 77).

Zato se može reći da dva citirana člana Ustava (zajedno s članom 78, koji je posvećen baštini)⁴ jasno ističu kurs javnih politika države u odnosu na kulturu, stvaralaštvo i nasljeđe, što su ključni pravni preduslovi za razvoj, između ostalog, i kreativnih i kulturnih industrija.⁵ Stoga se konstatuje da

³ Ustav Crne Gore („Službeni list CG“, broj 01/07, 38/13).

⁴ „Svako je dužan da čuva prirodnu i kulturnu baštinu od opšteg interesa. Država štiti prirodnu i kulturnu baštinu.“

⁵ Naravno, ništa manje nego li članovi Ustava o preduzetništvu, poput čl. 58. („Jemči se sloboda preduzetništva“) i 139. („Ekonomsko uređenje zasniva se na slobodnom i otvorenom tržištu, slobodi preduzetništva i konkurencije, samostalnosti privrednih subjekata i njihovoj odgovornosti za preuzete obaveze u pravnom prometu, zaštiti i ravnopravnosti svih oblika svojine“), s obzirom na uvezanost ekonomskog sa kulturnim aspektom na primjeru kreativnih i kulturnih industrija. Istovremeno, cijeneći široko polje opsega značenja ovih industrija, koje uključuje i sektor medija, treba podsjetiti i na član 49. Ustava kojim se jemči „sloboda štampe i drugih vidova javnog obavješćavanja“. Na koncu, ne smije se zaboraviti ni značaj pitanja intelektualne svojine u konceptu kreativnih industrija, posebno imajući u vidu određenje pojma kreativnih industrija u važećem crnogorskom

je Ustav pružio nedvosmislene pretpostavke za donošenje propisa nižeg reda, u prvom redu zakona (ne samo o kulturi), koji s pravnog stanovišta omogućavaju razvoj kreativnih i kulturnih industrija u Crnoj Gori.

U ključnom nacionalnom propisu o kulturi, Zakonu o kulturi (2008),⁶ postoje dvije odredbe koje se tiču kreativnih (ne i kulturnih) industrija. Prva, kojom se bliže određuje šta je to javni interes u kulturi,⁷ gdje se (pod pretposljednjom, 14. od ukupno 15 stavki), navodi i „stvaranje uslova za razvoj kreativnih industrija“ (član 5). Drugi pomen kreativnih industrija u Zakonu jeste u članu 88, koji im je u cjelosti posvećen – od samog naziva člana (Kreativne industrije), pa do sadržine odredbe: „Država i opština podstiču i pomažu razvoj kreativnih industrija koje obuhvataju produkciju kulturnih proizvoda i usluga iz oblasti intelektualne svojine.“ Na ovom mjestu je zakonopisac (Ministarstvo kulture) praktično dao značenje pojmu kreativne industrije kao *produkciji* nečega što su *kulturni proizvodi i usluge*, i to (isključivo) *iz oblasti intelektualne svojine*.⁸

Zakonu o kulturi (član 88). Problematika iz domena ekonomije, preduzetništva, medija i intelektualne svojine, kao i drugih oblasti djelovanja, poput tradicionalnog zanatstva, marketinga itd., nadilazi temu ovog rada, pa se zato njihova prožimanja u odnosu na kreativne i kulturne industrije u nastavku neće detaljnije razmatrati, tim prije što su se njome već bavili drugi autori; vidjeti: Mapiranje i razvoj kulturnih i kreativnih industrija u Crnoj Gori. Podgorica: Institut za preduzetništvo i ekonomski razvoj, 2019.

⁶ Zakon o kulturi („Službeni list CG“, broj 49/08, 16/11, 40/11, 38/12).

⁷ U skladu sa Zakonom, javni interes u kulturi predstavljaju „naročito: 1) ravnomjeran razvoj kulture na cijeloj teritoriji Crne Gore; 2) institucionalno organizovanje i obavljanje djelatnosti kulture; 3) zaštita i očuvanje materijalne i nematerijalne kulturne baštine; 4) zaštita i očuvanje crnogorskog kulturnog stvaralaštva i kulturnih dobara izvan teritorije Crne Gore; 5) stvaranje uslova za ostvarivanje i razvoj svih oblasti kulturnog umjetničkog stvaralaštva; 6) međunarodna kulturna saradnja i prezentacija crnogorskog kulturnog i umjetničkog stvaralaštva i kulturne baštine; 7) naučna istraživanja i stručna usavršavanja u kulturi; 8) stvaranje uslova za podsticaj razvoja i afirmaciju talenata; 9) podsticanje donatorstva i sponzorstva u kulturi; 10) očuvanje izvornih i tradicionalnih kulturnih i etno-kulturnih osobenosti; 11) razvoj amaterskog kulturno-umjetničkog stvaralaštva; 12) razvoj kulturnog i umjetničkog stvaralaštva lica sa invaliditetom; 13) obezbjeđivanje prostornih i materijalnih uslova za rad umjetnika i stručnjaka u kulturi; 14) stvaranje uslova za razvoj kreativnih industrija; 15) druge poslove od javnog interesa, u skladu sa zakonom“ (član 5).

⁸ Detaljnije o značenjima pojmova kreativne, odnosno kulturne industrije, vidjeti u: Jovičić, Mikić 2006; Kisić 2011, 199–225; Mapiranje i razvoj kulturnih i kreativnih

Zakon o kulturi prepoznao je termin kreativne industrije,⁹ što implicira da su tadašnje ministarstvo, kao i radna grupa za izradu zakona, predlažući ga Vladi, a potom i Skupštini na usvajanje, imali jasnu viziju o potrebi uvođenja ovog termina u tekst propisa.¹⁰ To implicira postojanje vizije u tadašnjim kulturnim politikama o potencijalnom doprinosu kreativnih industrija upravo u *ostvarivanju javnog interesa u kulturi* Crne Gore, i to putem *produkcije kulturnih proizvoda i usluga* iz oblasti *intelektualne* svojine.

Nadalje, u Odluci o izradi kapitalnog budžeta i utvrđivanju i vrednovanju kriterijuma za izbor kapitalnih projekata (2018),¹¹ u članu 7. o kriterijumima za vrednovanje predloženih projekata, stoji da se prioriteti prilikom izbora predloženih projekata za uključivanje u kapitalni budžet utvrđuju vrednovanjem prema sljedećim kriterijumima, između ostalog, i „prema doprinosu zaštiti i valorizaciji kulturne baštine, unapređenju kulturno-umjetničkog stvaralaštva i kreativnih industrija kao i jačanju kulturnog i nacionalnog identiteta“. Prema članu 10. ove odluke (Bodovi po kriterijumima), za gorenavedeni kriterijum predviđeno je do 10 od ukupno 100 bodova koje maksimalno može da dobije projekat. Međutim, u narednom, 11. članu (Korektivni bodovi po kriterijumima), stoji da se na osnovu bodovanja iz prethodnog člana za projekat određuju

---

industrija u Crnoj Gori, 2; Smjernice za razvoj kulturnih i kreativnih industrija u Crnoj Gori. Podgorica: Institut za preduzetništvo i ekonomski razvoj, 2019, 6–8.

⁹ Kreativne i kulturne industrije nijesu vezane jedino za sektor kulture (iako će tom aspektu biti posvećeno najviše prostora u ovom radu), a treba imati u vidu da ih je „teško klasifikovati iz razloga što se međusobno prepliću sa ostalim sektorima“ (Mapiranje i razvoj kulturnih i kreativnih industrija u Crnoj Gori, 2). Vidjeti i: Smjernice za razvoj kulturnih i kreativnih industrija u Crnoj Gori, 8.

¹⁰ Ne treba naročito isticati da raniji propis koji se ticao kulture, a koji je do stupanja aktuelnog Zakona o kulturi, tj. do 2008, bio na snazi – Zakon o samostalnim umjetnicima („Službeni list SRCG“, broj 31/84, 01/85, 29/89, 39/89, „Službeni list RCG“, broj 48/91, 17/92, 59/92, 27/94), razumljivo, nije sadržao odredbe koje su se odnosile na kreativne i kulturne industrije, s obzirom na nepostojanje tog koncepta ni tog termina u kontekstu socijalističke države.

¹¹ Odluka o izradi kapitalnog budžeta i utvrđivanju i vrednovanju kriterijuma za izbor kapitalnih projekata („Službeni list CG“, broj 57/18, 67/21).

korektivni bodovi, ako, između ostalog, „doprinosi zaštiti i valorizaciji kulturne baštine, unapređenju kulturno umjetničkog stvaralaštva i kreativnih industrija kao i jačanju kulturnog i nacionalnog identiteta; – ima pozitivan uticaj 1 bod, – nema uticaja 0 bodova.“¹²

Osim predstavljenih, autorima rada nijesu poznati drugi propisi ove vrste u Crnoj Gori u kojima su navedene kreativne industrije,¹³ izuzev jednog međunarodnog ugovora u kojem se, istina, spominju kulturne industrije. Naime, 2008. Crna Gora je ratifikovala Konvenciju o zaštiti i promociji raznolikosti kulturnih izraza,¹⁴ koju je u Parizu 2005. usvojila Generalna konferencija UNESCO. U ovom dokumentu stoji da se kulturne industrije odnose „na industrije koje proizvode i distribuiraju kulturna dobra ili usluge“, a da su same kulturne djelatnosti, dobra i usluge one djelatnosti, dobra i usluge „koje u vrijeme kada se smatra da imaju određeni kvalitet, upotrebu ili svrhu, otjelotvoruju ili prenose kulturne izraze, bez obzira na komercijalnu vrijednost koju mogu da imaju. Kulturne djelatnosti mogu da budu same po sebi cilj, ili mogu da doprinose proizvodnji kulturnih dobara i usluga“ (član 4, st. 4. i 5).¹⁵

INSTITUCIONALNI OKVIR

Uredbom o organizaciji i načinu rada državne uprave (2018)¹⁶ u domenu rada Ministarstva kulture Crne Gore prvi put se pominju kreativne industrije u sljedećem kontekstu: „Ministarstvo kulture vrši poslove uprave

¹² U prethodnoj Odluci o izradi kapitalnog budžeta („Službeni list CG“, broj 57/10) nije bilo pomena kreativnih i kulturnih industrija.

¹³ Na osnovu pregleda digitalne baze podataka *Katalog propisa* (Pravni ekspert d. o. o. Podgorica) koji sadrži aktuelne i stare propise (pristup: 2. 10. 2022).

¹⁴ Zakon o ratifikaciji Konvencije o zaštiti i promociji raznolikosti kulturnih izraza („Službeni list Crne Gore – Međunarodni ugovori“, broj 03/08).

¹⁵ Osim u ovom članu, spominju se i u čl. 6. (Prava strana potpisnica na nacionalnom nivou), 10 (Obrazovanje i javna svijest) i 14 (Saradnja u cilju razvoja).

¹⁶ Uredba o organizaciji i načinu rada državne uprave („Službeni list CG“, broj 87/18, 02/19, 38/19, 18/20).

koji se odnose na: razvoj kulturnog i umjetničkog stvaralaštva; zaštitu, očuvanje, valorizaciju i prezentaciju kulturne baštine; razvoj kreativnih industrija; ostvarivanje javnog interesa u kulturi; [...] obezbjeđivanje materijalne osnove, uslova i podsticajnih mjera za razvoj kulture i kreativnih industrija“ (član 16).

S obzirom na to da je Ministarstvo kulture, kako je već istaknuto, Zakonom o kulturi prepoznalo i uvrstilo kreativne industrije u djelatnosti kulture, vjerovatno cijeneći njihov značaj, rastuću zastupljenost u privredi države, kao i potencijal koji imaju za dalji kulturni i ekonomski razvoj, ne čudi što je ovaj organ u svojoj unutrašnjoj strukturi formirao posebnu organizacionu jedinicu – Direktorat za projekte od kapitalnog značaja za kulturu i promociju i razvoj kreativnih industrija.¹⁷ Pod njegovim okriljem osnovane su dvije direkcije kako bi se bliže podijelile nadležnosti: Direkcija za projekte od kapitalnog značaja za kulturu i Direkcija za promociju i razvoj kreativnih industrija, a sve to sprovedeno je u skladu s odredbama Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva kulture (2018).¹⁸ Time je prvi put u Crnoj Gori, na ovako visokoinstitucionalizovanom nivou, u okviru nekog ministarstva uspostavljen poseban direktorat čiji je jedan od ključnih zadataka da se bavi djelatnostima u vezi kreativnih (i kulturnih) industrija.¹⁹

¹⁷ Član 3. Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva kulture. Cetinje: Ministarstvo kulture Crne Gore, maj 2018. <https://wapi.gov.me/download-preview/ede9afb5-b7a8-4cb7-ba54-641d88210a96?version=1.0> (pristup: 30. 9. 2022). Pored navedenog, odranije su postojala još tri direktorata u Ministarstvu (Direktorat za kulturno-umjetničko stvaralaštvo, Direktorat za kulturnu baštinu i Direktorat za medije), čije je postojanje predviđeno i ovim pravilnikom.

¹⁸ Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva kulture. Cetinje: Ministarstvo kulture Crne Gore, maj 2018. <https://wapi.gov.me/download-preview/ede9afb5-b7a8-4cb7-ba54-641d88210a96?version=1.0> (pristup: 30. 9. 2022).

¹⁹ Prema predašnjoj organizaciji Ministarstva kulture, djelatnosti u domenu kreativnih industrija obavljale su se u Direktoratu za kulturno-umjetničko stvaralaštvo, odnosno u njegovoj Direkciji za razvoj djelatnosti u oblasti kulturno-umjetničkog stvaralaštva. Sistematizovano radno mjesto koje je direktno bilo zaduženo za poslove u vezi kulturnih i kreativnih industrija bilo je samostalni/a savjetnik/ca I za kreativne industrije, film i dizajn, a poslovi koji se ticali proučavanja i praćenja stanje u oblasti kulturno-umjetni-

Djelokrug Direktorata za projekte od kapitalnog značaja za kulturu i promociju i razvoj kreativnih industrija, pored ostalih poslova, ticao se sljedećih aktivnosti u vezi s kreativnim industrijama: obazbjeđivanje materijalne osnove, uslova i podsticajnih mjera za razvoj, predlaganje mjera i realizacija projekata u pravcu razvoja, predlaganje mjera u pravcu stvaranja uslova za razvoj, predlaganje mjera za povezivanje sa sektorom turizma i kulturnog stvaralaštva, predlaganje mjera za podsticanje razvoja malog i srednjeg preduzetništva u oblasti kulturnog stvaralaštva itd.²⁰ U Direktoratu je, pored generalnog/e direktora/ke, bilo predviđeno još osam radnih mjesta (član 22. Pravilnika). Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva kulture (maj 2018) u okviru Direktorata osnovana je Direkcija za promociju i razvoj kreativnih industrija s ciljem da vrši poslove koji su značajnoj mjeri navedeni u pomenutom opisu djelatnosti Direktorata u čijem je sastavu i formirana.²¹

Narednim Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva kulture (2018) nije bilo predviđeno postojanje Direkcije za projekte od kapitalnog značaja za kulturu i Direkcije za promociju i razvoj kreativnih industrija, ali je Direktorat za projekte od kapitalnog značaja za kulturu i promociju i razvoj kreativnih industrija nastavio da postoji.²²

---

kog stvaralaštva, kulturne baštine i kreativnih industrija na nacionalnom i opštinskom nivou u cilju njenog razvoja, primjene i uspostavljanja međunarodnih standarda – bili su u djelokrugu rada pozicije samostalni/a savjetnik/ca I za kulturne politike. Detaljnije u: Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva kulture. Cetinje: Ministarstvo kulture Crne Gore, jun 2017. <https://wapi.gov.me/download-preview/167532a3-9c74-4d54-84b4-7c24454897bb?version=1.0> (pristup: 30. 9. 2022).

²⁰ Član 8. Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva kulture. Cetinje: Ministarstvo kulture Crne Gore, maj 2018. <https://wapi.gov.me/download-preview/ede9afb5-b7a8-4cb7-ba54-641d88210a96?version=1.0> (pristup: 30. 9. 2022).

²¹ Isto. Prema odredbama Pravilnika, u Direkciji su, pored načelnika/ce, bila predviđena još tri radna mjesta: samostalni/a savjetnik/ca I za razvoj kreativnih industrija, samostalni/a savjetnik/ca II za implementaciju intersektorskih strategija i samostalni/a savjetnik/ca II za praćenje i sprovođenje propisa (član 22).

²² Član 3. Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva kulture. Cetinje: Ministarstvo kulture Crne Gore, septembar 2018. <https://wapi.gov.me/download-preview/1e6f0418-599f-4289-a20f-5d7f6aefe99b?version=1.0> (pristup: 30. 9. 2022).

U članu 8. ovog dokumenta definisan je opseg nadležnosti Direktorata, koji je ostao skoro isti kao i ranije.²³

Godine 2019. donesen je novi Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva kulture, a što se tiče predmetnog direktorata – zadržao je identičan naziv i opis poslova.²⁴

Pravilnikom o izmjenama i dopunama Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva kulture (2020), u okviru Direktorata za projekte od kapitalnog značaja za kulturu i promociju i razvoj kreativnih industrija ponovo se formiraju Direkcija za projekte od kapitalnog značaja za kulturu i Direkcija za promociju i razvoj kreativnih industrija, sa skoro identičnim poslovima koje su i prethodno imale.²⁵

Nakon političkih promjena u državi u drugoj polovini 2020. godine došlo je do transformacija u organizacionoj strukturi javne uprave, između ostalog, i redukovanjem broja ministarstava sa 17 na 12. Novom Ured-

²³ Isto, član 8. Broj predviđenih radnih mjesta u Direktoratu, prema Pravilniku, pored generalnog/e direktora/ke, bio je pet, i to: samostalni/a savjetnik/ca I za projekte od kapitalnog značaja za kulturnu baštinu, samostalni/a savjetnik/ca II za objekte od kapitalnog značaja u kulturi, samostalni/a savjetnik/ca I za razvoj kreativnih industrija, samostalni/a savjetnik/ca I za investiciono održavanje i tehničko-tehnološko unaprjeđenje objekata kulture i samostalni/a savjetnik/ca III za podršku kreativnim industrijama (član 23).

²⁴ Čl. 2 i 5 Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva kulture. Cetinje: Ministarstvo kulture Crne Gore, april 2019. <https://wapi.gov.me/download-preview/7e2f15cf-3e8f-4b1d-9004-220144ef3ce4?version=1.0> (pristup: 30. 9. 2022). Pravilnikom je u ovom direktoratu sistematizovano ukupno sedam radnih mjesta, i to: generalni/a direktor/ka, dva/dvije samostalna/e savjetnika/ce I za projekte od kapitalnog značaja za kulturnu baštinu, samostalni/a savjetnik/ca I za objekte od kapitalnog značaja u kulturi, samostalni/a savjetnik/ca I za razvoj kreativnih industrija, samostalni/a savjetnik/ca I za investiciono održavanje i tehničko-tehnološko unaprjeđenje objekata kulture i viši/a savjetnik/ca III za podršku kreativnim industrijama (član 14).

²⁵ Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva kulture. Cetinje: Ministarstvo kulture Crne Gore, jun 2020. <https://wapi.gov.me/download-preview/42700ab9-0c22-4340-8f91-ce94e165a44e?version=1.0> (pristup: 30. 9. 2022). U Direktoratu je ovim dokumentom predviđeno osam radnih mjesta (računajući generalnog/u direktora/ku), dok su u resornoj Direkciji predviđena sljedeća radna mjesta: načelnik/ca, samostalni/a savjetnik/ca I za razvoj kreativnih industrija, samostalni/a savjetnik/ca II za implementaciju intersektorskih strategija i viši/a savjetnik/ca III za podršku kreativnim industrijama (član 3).

bom o organizaciji i načinu rada državne uprave,²⁶ prema kojoj su četiri ministarstva spojena u jedno, nastalo je Ministarstvo prosvjete, nauke, kulture i sporta – najveći organ uprave u tadašnjoj 42. Vladi Crne Gore. U ovoj uredbi stoji da novoformirano ministarstvo vrši poslove koji se, između ostalog, odnose i na razvoj kulturnog i umjetničkog stvaralaštva, zaštitu, očuvanje, valorizaciju i prezentaciju kulturne baštine, razvoj kreativnih industrija, ostvarivanje javnog interesa u kulturi, obezbjeđivanje materijalne osnove, uslova i podsticajnih mjera za razvoj kulture i kreativnih industrija itd. (član 9). Kao što je uočljivo u Uredbi, spisak aktivnosti ministarstva, makar kada je riječ o kreativnim industrijama, ostao je nepromjenjen u odnosu na ranije Ministarstvo kulture. Novim Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji od marta 2021. godine formiran je (zapravo, preimenovan raniji) Direktor za projekte od kapitalnog značaja za kulturu i promociju i razvoj kreativnih industrija u Direktor za kapitalne investicije u kulturi i kreativne industrije.²⁷ Direktor je, dakle, zadržao postojanje, kao i starije nazive Direkcije za projekte od kapitalnog značaja za kulturu i Direkcije za promociju i razvoj kreativnih industrija. Opis djelokruga poslova Direktorata i njegovih direkcija u novom pravilniku ostao je skoro identičan.²⁸

²⁶ Uredba o organizaciji i načinu rada državne uprave („Službeni list CG“, broj 118/20, 121/20, 01/21, 02/21, 29/21, 34/21, 41/21, 85/21, 11/22).

²⁷ Tom prilikom je i Direktor za kulturnu baštinu preimenovan u Direktor za kulturnu baštinu i razvoj u oblasti kulturne baštine, a Direktor za kulturno-umjetničko stvaralaštvo u Direktor za podsticanje i razvoj kulturno-umjetničkog stvaralaštva, dok je Direktor za medije, ranije u sastavu Ministarstva kulture, pod identičnim nazivom, ušao u sastav novog Ministarstva javne uprave, digitalnog društva i medija; vidjeti: Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva prosvjete, nauke, kulture i sporta. Podgorica: Ministarstvo prosvjete, nauke, kulture i sporta Crne Gore, mart 2021. <https://www.gov.me/dokumenta/f225b04a-1aed-4925-8784-1a2a16cad314>; Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva javne uprave, digitalnog društva i medija, mart 2021. Podgorica: Ministarstvo javne uprave, digitalnog društva i medija Crne Gore, mart 2021. <https://www.gov.me/dokumenta/fe41e15c-838e-4a60-b776-76402a95a01f> (pristup: 2. 10. 2022).

²⁸ Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva prosvjete, nauke, kulture i sporta. Podgorica: Ministarstvo prosvjete, nauke, kulture i sporta Crne Gore.

Trenutno važećom Uredbom o organizaciji i načinu rada državne uprave (2022),²⁹ u 43. Vladi Crne Gore ponovo je uspostavljeno zasebno ministarstvo za kulturu i medije. Opis poslova resora koji se odnosi na kreativne industrije našao se i u najnovijoj uredbi, ostajući gotovo identičan ranijem.³⁰ Aktuelni direktorat u čijoj su nadležnosti poslovi iz domena kreativnih industrija nije zadržao naziv kao u predašnjim ministarstvima, već je, prema novom nazivu koji mu je dodijeljen, Direktorat za razvoj kreativnih industrija, precizno naglašena njegova primarna funkcija (*razvoj kreativnih industrija*), dok su drugim direktoratima vraćeni nazivi koje su do početka 2021. imali – Direktorat za kulturnu baštinu i Direktorat za kulturno-umjetničko stvaralaštvo. Direktorat za medije ponovo je podveden u sastav ovog ministarstva, koje je sada nazvano – Ministarstvo kulture i medija.³¹ Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji (2022) nije predviđeno postojanje dvije direkcije u Direktoratu za razvoj kreativnih industrija.³²

Ovim bi se zaokružilo predstavljanje nekadašnje i trenutne situacije po pitanju institucionalnih i formalnopravnih nadležnosti nad

---

<https://www.gov.me/dokumenta/f225b04a-1aed-4925-8784-1a2a16cad314> (pristup: 2. 10. 2022). Broj predviđenih radnih mjesta u Direktoratu, prema Pravilniku, iznosio je devet (računajući generalnog/u direktora/icu), a u samoj Direkciji za promociju i razvoj kreativnih industrija četiri: načelnik/ca, samostalni/a savjetnik/ca I za razvoj kreativnih industrija, samostalni/a savjetnik/ca II za implementaciju intersektorskih strategija i viši/a savjetnik/ca III za podršku kreativnim industrijama (član 5).

²⁹ Uredba o organizaciji i načinu rada državne uprave („Službeni list CG“, broj 49/22, 52/22, 56/22, 82/22, 110/22).

³⁰ „Ministarstvo kulture i medija vrši poslove uprave koji se odnose na: razvoj kulturnog i umjetničkog stvaralaštva; zaštitu, očuvanje, valorizaciju i prezentaciju kulturne baštine; razvoj kreativnih industrija; ostvarivanje javnog interesa u kulturi; [...] obezbjeđivanje materijalne osnove, uslova i podsticajnih mjera za razvoj kulture i kreativnih industrija“ (član 13. Uredbe).

³¹ Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva kulture i medija. Cetinje: Ministarstvo kulture i medija Crne Gore, jun 2022. <https://www.gov.me/dokumenta/ba12600c-5522-47ed-8f49-60ff69e9646a> (pristup: 2. 10. 2022).

³² Isto, član 2. Ukupan broj radnih mjesta u Direktoratu je sada četiri: generalni/a direktor/ka, samostalni/a savjetnik/ca I za razvoj kreativnih industrija, viši/a savjetnik/ca III i viši/a savjetnik/ca III za podršku kreativnim industrijama (član 16).

oblašću kreativnih (i kulturnih) industrija u Crnoj Gori, bar što se tiče resornog ministarstva za kulturu, ključnog nosioca aktivnosti u domenu obezbjeđivanja materijalne osnove, uslova i podsticajnih mjera za njihov razvoj,³³ ali i drugih djelatnosti koje ih se tiču, kako je već navedeno.³⁴

STRATEŠKI OKVIR

U ovom poglavlju daje se pregled ključnih strateških dokumenata u Crnoj Gori koji se (gotovo po pravilu u manjoj mjeri) dotiču kreativnih i

³³ Spomenimo i to da je od 2017. do 2020. godine Ministarstvo kulture Crne Gore realizovalo kompleksan projekat „Kreativna Crna Gora: Identitet, imidž, promocija“, u okviru kojeg su, pored ostalog, realizovana tri godišnja javna konkursa za sufinansiranje projekata u oblasti kreativnih industrija, prilikom čega su podržana 42 projekta (ukupna vrijednost oko 280.000,00 eura). Detaljnije na: *Kreativna Crna Gora*. <https://www.kreativnacrnagora.co.me/>; *Kreativna Crna Gora* (katalog). Cetinje: Ministarstvo kulture Crne Gore, 2019; Akcioni plan za sprovođenje programa „Kreativna Crna Gora: Identitet, imidž, promocija“ 2017–2020, za 2018. godinu, s Izvještajem o realizaciji Akcionog plana za 2017. godinu (februar 2018). Cetinje: Ministarstvo kulture Crne Gore, 2018. <https://wapi.gov.me/download-preview/0fc3e959-5127-419e-be3d-4f8e-6a722063?version=1.0>; Akcioni plan za sprovođenje programa „Kreativna Crna Gora: Identitet, imidž, promocija“ 2017–2020, za 2019. godinu, s Izvještajem o realizaciji Akcionog plana za 2018. godinu (mart 2019). Cetinje: Ministarstvo kulture Crne Gore, 2019. <https://wapi.gov.me/download-preview/9fa3ff86-26a6-411c-b70a-5b478970f-c63?version=1.0>; Akcioni plan za sprovođenje programa „Kreativna Crna Gora: Identitet, imidž, promocija“ 2017–2020, za 2020. godinu, s Izvještajem o realizaciji Akcionog plana za 2019. godinu (mart 2020). Cetinje: Ministarstvo kulture Crne Gore, 2020. <https://wapi.gov.me/download-preview/2c536fc9-018e-4df0-8683-2072a8c4ce19?version=1.0>; Izvještaj o sprovođenju programa „Kreativna Crna Gora: Identitet, imidž, promocija“ 2017–2020, sa Izvještajem o realizaciji Akcionog plana za 2020. godinu (jun 2021). Cetinje: Ministarstvo kulture Crne Gore, 2021. <https://wapi.gov.me/download-preview/bd2c983e-7fcb-458b-b73c-313e27cbef2d?version=1.0> (pristup: 1. 10. 2022). Program „Kreativna Crna Gora: Identitet, imidž, promocija“ i njegovi konkursi za podršku razvoju kreativnih industrija, usljed kompleksnosti i obimnosti problematike koja se na njih odnosi, neće biti detaljnije razmatrani u ovom radu.

³⁴ Na primjer, jula 2022. Ministarstvo je raspisalo Konkurs za sufinansiranje projekata i programa od značaja za podsticaj i razvoj kreativnih industrija za 2022. godinu, čiji rezultati do objave ovog rada još uvijek nijesu poznati. Vidjeti: Konkurs za sufinansiranje projekata i programa od značaja za podsticaj i razvoj kreativnih industrija za 2022. godinu. Cetinje: Ministarstvo kulture i medija Crne Gore (26. 7. 2022). <https://www.gov.me/clanak/k-o-n-k-u-r-s-za-sufinansiranje-projekata-i-programa-od-znacaja-za-podsticaj-i-razvoj-kreativnih-industrija-za-2022-godinu> (pristup: 1. 10. 2022).

kulturnih industrija. Riječ je o dokumentima nastalim uglavnom tokom posljednje decenije, od čega, istina, samo noviji donose više informacija o predmetnoj tematici. Kao što će se vidjeti, fokus je usmjeren ka ključnim strategijama koje se tiču kulture, (kulturnog) turizma i održivog razvoja.

Nacionalni programi razvoja kulture

U skladu sa članom 8. Zakona o kulturi, Vlada Crne Gore na sjednici održanoj 24. marta 2011. godine usvojila je Nacionalni program razvoja kulture 2011–2015.³⁵ Ovaj strateški dokument, prvi te vrste u crnogorskom kontekstu, koji je u srednjoročnom petogodišnjem periodu trasirao puteve kulturnog razvitka, pripremila je ekspertska radna grupa formirana od strane tadašnjeg Ministarstva kulture, koje je Program i predložilo na usvajanje Vladi.

U tom dokumentu kreativne i kulturne industrije spomenute su više puta,³⁶ a od posebne važnosti je cjelina 1.5. Održivi kulturni razvoj, gdje je o njima, kao važnom činiocu razvoja kulture, pisano opsežno:

„Jedna od misija Nacionalnog programa jeste, da oblast kulture smjesti u kontekst održivog razvoja, te da njene resurse promoviše kao područja pogodna za investiranje. Kulturna industrija, kao dio globalne strategije održivog razvoja, u posljednje vrijeme zavređuje značajnu međunarodnu pažnju [...] Kulturna industrija podrazumijeva izdavaštvo, muzičku, kinematografsku i audiovizuelnu produkciju i multimedije, umjetničke zanate i dizajn, koji nijesu striktno sektori industrije, ali su po upravljanju i organizaciji slični. Ova oblast je proširena i kreativnim industrijama, uključivanjem arhitekture i drugih kategorija umjetnosti: vizuelne, scenske umjetnosti i drugo.“

³⁵ Nacionalni program razvoja kulture 2011–2015. Cetinje: Ministarstvo kulture Crne Gore, 2011. <https://www.gov.me/dokumenta/f51bb73b-fb80-49ce-b0fc-189f735cb9aa> (pristup: 1. 10. 2022).

³⁶ Kao što se vidi, u Programu se paralelno upotrebljavaju termini „kreativne industrije“, „kulturne industrije“ i „kulturna industrija“.

Program dalje, u cjelini 1.6. Evropska politika u oblasti kulture, donosi podatke o podršci kulturnim industrijama koju sprovodi Evropska unija, te o brojnosti zaposlenih u ovom sektoru („U kulturnoj industriji u Evropi zaposleno je oko sedam miliona ljudi, zbog čega su evropske kulturne industrije nezaobilazan privredni činilac“).

Dio Programa, posvećen finansiranju u kulturi (7.6),³⁷ takođe, spominje kreativne industrije:

„Pored finansiranja javnih ustanova, razvoj kulture podstiče se i sufinansiranjem programa i projekata na osnovu javnog konkursa, kao i posebnim oblicima podrške. Sufinansiranjem preko godišnjeg konkursa obezbjeđuje se finansijska podrška države i opština nevladinom sektoru, kreativnim industrijama, preduzetnicima u kulturi i nezavisnoj kulturnoj sceni, nekomercijalnim oblicima amaterskog djelovanja u kulturi, kao i samostalnim inicijativama autora. Posebni oblici podrške predviđeni su za: finansiranje programa i projekata od kapitalnog značaja za kulturu, kojima se ostvaruje međunarodna saradnja i prezentacija ili obezbjeđuje ravnomjeran razvoj na cijeloj teritoriji Crne Gore.“

Konačno, kao dio cilja 3. Stabilni izvori prihoda, navodi se prioritet (1. Obezbjedivanje stalnih izvora prihoda za finansiranje kulture), a među mjerama – Podsticanje projekata u oblasti kreativnih industrija.

Iako je Zakonom o kulturi iz 2008. godine (čl. 5 i 88) prepoznat samo termin „kreativne industrije“, u Nacionalnom programu razvoja kulture 2011–2015. evidentna je istovremena upotreba tri termina – „kulturna industrija“, „kulturne industrije“ i „kreativne industrije“. Stoga

³⁷ Prve rečenice u ovoj cjelini glase: „Stepen razvoja kulture zavisi i od izvora finansiranja i visine obezbijedenih sredstava. Zakonom o kulturi utvrđeno je da će se za kulturu izdvajati najmanje 2,5% od državnog budžeta, umanjenog za izdatke državnih fondova i kapitalnog budžeta. Na taj način su stvorene pretpostavke da se, u odnosu na postojeće stanje, poboljša status kulture i ona izdigne iz pozicije potrošača u stvaralački činilac koji će doprinijeti ukupnom razvoju Crne Gore.“

se povremeno stiće utisak o njihovoj upotrebi u istovjetnom značenju, uprkos tome što su Programom donekle već data objašnjenja kreativnih industrija, odnosno kulturnih industrija. Razlog za to može se tražiti u tada još uvijek relativno novim i nedovoljno poznatim konceptima kao takvim na domaćem terenu.

Dalje, može se zaključiti da se u navedenom periodu Ministarstvo kulture nije u značajnijoj mjeri bavilo pitanjem kreativnih industrija, njihovom popularizacijom i finansiranjem, npr. kroz raspisivanje posebnih javnih konkursa za podršku ovom segmentu kulture, kao što će to činiti u periodu koji slijedi. Sve ovo detaljnije ilustruje pet izvještaja o implementaciji akcionih planova za period trajanja Nacionalnog programa razvoja kulture (2011–2015).³⁸

Prijedlog drugog nacionalnog programa razvoja kulture, na kojem je takođe radila radna grupa Ministarstva kulture, usvojila je Vlada Crne Gore 31. marta 2016. godine, na prijedlog Ministarstva. Program se odnosio na naredni petogodišnji period (2016–2020) i njime su definisane mjere i aktivnosti na unaprjeđenju sektora kulture.³⁹

³⁸ Izvještaj o implementaciji Akcionog plana Nacionalnog programa razvoja kulture za 2011. godinu i Akcioni plan za implementaciju Nacionalnog programa razvoja kulture za 2012. godinu (decembar 2011). Cetinje: Ministarstvo kulture Crne Gore, 2011. <https://wapi.gov.me/download-preview/f0d9e84b-e069-487e-9ce2-dd499b26bd22?version=1.0>; Izvještaj o implementaciji Akcionog plana Nacionalnog programa razvoja kulture za 2012. godinu i Akcioni plan za implementaciju Nacionalnog programa razvoja kulture u 2013. godinu (decembar 2012). Cetinje: Ministarstvo kulture Crne Gore, 2012. <https://wapi.gov.me/download-preview/7b5555f1-9e88-4e5a-bd6b-8cd31ea8e588?version=1.0>; Izvještaj o implementaciji Akcionog plana Nacionalnog programa razvoja kulture za 2013. godinu i Akcioni plan za implementaciju Nacionalnog programa razvoja kulture u 2014. godinu (decembar 2013). Cetinje: Ministarstvo kulture Crne Gore, 2013. <https://wapi.gov.me/download-preview/ffa0d05a-3043-4bc5-995b-b5b1912bc485?version=1.0>; Izvještaj o implementaciji Akcionog plana Nacionalnog programa razvoja kulture za 2014. godinu i Akcioni plan za implementaciju Nacionalnog programa razvoja kulture u 2015. godinu (januar 2015). Cetinje: Ministarstvo kulture Crne Gore, 2015. <https://wapi.gov.me/download-preview/fff7432d-8536-4804-a1ad-7611fc60c2a9?version=1.0> (pristup: 3. 10. 2022).

³⁹ Program razvoja kulture 2016–2020. Cetinje: Ministarstvo kulture Crne Gore, 2016. <https://kreativneindustrije.me/wp-content/uploads/2019/07/12-Program-razvoja-kulture-CG-2016-2020.pdf> (pristup: 1. 10. 2022).

Problematici kreativnih i kulturnih industrija u ovom strateškom dokumentu posvećen je nešto veći prostor nego što je bio slučaj u prethodnom. To je i razumljivo ukoliko imamo u vidu da je od 2018. godine do kraja perioda na koji program referira – u svim uredbama o organizaciji i načinu rada državne uprave i pravilnicima o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji resornog ministarstva jasno navedeno da je podrška razvoju kreativnih industrija u djelatnosti ovog državnog organa.

Prije svega, potpoglavlje 4.3. naslovljeno je Kreativne industrije, a zajedno s problematikom amaterskog kulturno-umjetničkog stvaralaštva, kulturom mladih, javno-privatnim partnerstvima i socijalnim statusom umjetnika i stručnjaka u kulturi – pozicionirano je u cjelini 4 (Ostale djelatnosti kulture).⁴⁰ Za kulturnu industriju se na tom mjestu navodi da je „dio globalne strategije održivog razvoja“, koja „u posljednje vrijeme zavređuje značajnu međunarodnu pažnju“, a tekst dalje upućuje na međunarodne ugovore koji ove tvrdnje potkrepljuju. Slijedi definisanje kreativnih industrija kao „aktivnosti iz domena kulture“, usmjerenih ka „generisanju prihoda ili profita“, koje, uključujući se u sektor biznisa/ ekonomije, „ostvaruju doprinos održivom razvoju na lokalnom i nacionalnom nivou“. Kako je u Programu napisano, kreativne industrije:

„Realizuju se u oblastima arhitekture, umjetničkih zanata, dizajna, fotografije, mode i drugih primijenjenih umjetnosti, festivala i manifestacija, digitalnih umjetnosti i novih tehnologija u kulturi, audiovizuelnih, muzičko-scenskih i izvođačkih djelatnosti, kao i u oblastima izdavaštva i književnosti, te u likovnim-vizuelnim umjetnostima.“⁴¹

Naglašena je veza kreativnih industrija s kulturnom baštinom, i to posebno kroz zaštitu i očuvanje tradicionalnih zanata i vještina. Navodi se i da ekonomija i kultura teže ka zajedničkom cilju – „osvajanju što većeg

⁴⁰ Prethode im cjeline Kulturna baština i Kulturno-umjetničko stvaralaštvo.

⁴¹ Program razvoja kulture 2016–2020. Cetinje: Ministarstvo kulture Crne Gore, 2016, 22.

broja potrošača“ (sic!), te poentira: „da bi se ekonomski status kulture poboljšao, ona ne može biti tretirana kao djelatnost koja isključivo zavisi od državnih dotacija“. Takođe, ističe se i značaj kreativnih i kulturnih industrija za ekonomski rast i razvoj, a „pošto doprinose stvaranju, proizvodnji, prenosu i uživanju u simboličkim sadržajima, njihovi uticaji obuhvataju i neekonomske koristi“, poput ekspanzije mogućnosti građana da učestvuju u kulturnom životu i promovisanja kulturne raznolikosti.⁴²

Ukazuje se i na nerazvijeni potencijal koji Crna Gora ima u domenu kreativnih i kulturnih industrija, zatim da treba „temeljno analizirati uslove za razvoj ove oblasti, njene specifičnosti u kontekstu crnogorskih opština i mogućih pravaca razvoja“. Dat je zaključak da bi se izradom i implementacijom strateškog dokumenta, definisanjem smjernica razvoja sa konkretnim mjerama podrške produkciji i prezentaciji kulturnog proizvoda kreativnih industrija „stvorili uslovi za pokretanje i osnaživanje ovog segmenta kulturnog djelovanja“, te da će Ministarstvo podržati realizaciju start-up projekata u oblasti kreativnih industrija, kao i sprovođenje posebne strategije za podsticaj kreativnih industrija (do ovog posljednjeg u datom periodu nije došlo).⁴³

Među „strateškim izazovima“ kreator Programa prepoznao je i izradu i sprovođenje posebne strategije za podsticaj kreativnih industrija i razvoj projekata javno-privatnog partnerstva (što nije realizovano). U cilju 2 (Unapređenje djelatnosti kulture) i prioritetu 1 (Strateško planiranje u kulturi) prepoznato je „definisanje smjernica razvoja kreativnih industrija“, dok je u cilju 6 (Ravnomjieran razvoj kulture) i prioritetu 2 (Ravnomjerna zastupljenost programa i projekata) navedena „saradnja sa opštinama na realizaciji posebnih programa unapređenja nezavisne kulturne scene, kreativnih industrija, amaterizma i preduzetništva“.

U ovom razdoblju Ministarstvo se, za razliku od prethodnog, u znatno većoj mjeri bavilo kreativnim industrijama, što se čita i u izvještajima

⁴² Isto.

⁴³ Isto.

o implementaciji akcionih planova za vrijeme važenja Programa razvoja kulture (2016–2020).⁴⁴ Glavne realizovane aktivnosti u ovom periodu koje se odnose na kreativne industrije jesu: djelimično unapređena djelatnost kulture (poboljšana infrastruktura kroz izgradnju novih i rekonstrukciju/adaptaciju postojećih objekata, koja je rezultirala zaštitom i valorizacijom velikog broja kulturnih dobara, unaprijeđenim uslovima za obavljanje kulturnih djelatnosti, kao i stvaranjem infrastrukturnih uslova za razvoj kreativnih industrija...); stvaranje infrastrukturnih uslova za razvoj kreativnih industrija u Baru, Šavniku i Kotoru. Donijet je i implementiran Program „Kreativna Crna Gora: Identitet, imidž, promocija“ (2017–2020), kojim je pružen doprinos valorizaciji državnog i kulturnog identiteta, prezentaciji multikulturnog konteksta Crne Gore, kreiranju strategije brendiranja države i jačanju sektora kreativnih industrija, a realizovana su i tri godišnja javna konkursa za sufinansiranje projekata i programa iz oblasti kreativnih industrija i naučnih istraživanja (podržana ukupno 42 projekta).⁴⁵

Iako je treći po redu nacionalni program razvoja kulture trebalo da već bude izrađen, zbog političkih okolnosti i institucionalnih transformacija do kojih je došlo u resoru kulture – nije započet u planiranom terminu.⁴⁶ Ministarstvo prosvjete, nauke, kulture i sporta objavilo je Javni poziv za konsultovanje zainteresovane javnosti u početnoj fazi pripreme Nacionalnog programa razvoja kulture 2022–2026. godine 12. aprila tekuće godine.⁴⁷

⁴⁴ Završni izvještaj o sprovođenju Programa razvoja kulture 2016–2020 s Izvještajem o realizaciji Akcionog plana za sprovođenje Programa razvoja kulture 2016–2020. u 2020. godini. Cetinje: [Resor kulture Ministarstva prosvjete, nauke, kulture i sporta Crne Gore], 2021. <https://www.gov.me/dokumenta/84db3716-bdd4-42c9-be5d-69643671cd96> (pristup: 2. 10. 2022).

⁴⁵ Isto, 2, 6.

⁴⁶ Uprkos tome što je određene aktivnosti započelo prethodno Ministarstvo prosvjete, nauke, kulture i sporta, tek nakon ponovnog formiranja posebnog ministarstva za kulturu one su intenzivirane.

⁴⁷ Javni poziv za konsultovanje zainteresovane javnosti – Nacionalni program razvoja kulture. Podgorica: Ministarstvo prosvjete, nauke, kulture i sporta Crne Gore (12. 4. 2022). <https://www.gov.me/clanak/javni-poziv-za-konsultovanje-zainteresovane-javnosti-nacionalni-program-razvoja-kulture> (pristup: 2. 10. 2022).

U Javnom pozivu stoji da je riječ o strateškom dokumentu „kojim se utvrđuju dugoročni ciljevi i prioriteti razvoja kulture i određuju organizacione, finansijske i administrativne mjere za njihovo ostvarivanje na teritoriji Crne Gore“, pozivajući se na odredbu člana 7. Zakona o kulturi. Među 19 pobrojanih stavki koje ovaj program treba da sadrži prema Javnom pozivu (a koje su navedene i u citiranom zakonskom propisu),⁴⁸ nijesu posebno navedene kreativne (i kulturne) industrije. To, naravno, ne znači da će biti izostavljene iz ovog dokumenta koji je trenutno u fazi izrade.

Nacionalna strategija održivog razvoja Crne Gore do 2030. godine

Iako se može reći da su kulturne i kreativne industrije u Crnoj Gori još „u začetku“, one su istovremeno, od strane onih koji se bave njihovim proučavanjem, prepoznate i „kao potencijal, usmjeren ka generisanju prihoda ili profita i stvaranju radnih mjesta, koji doprinosi održivom razvoju na lokalnom i nacionalnom nivou“.⁴⁹

⁴⁸ „Nacionalni program sadrži, naročito: 1) ciljeve i prioritete razvoja kulture Crne Gore kao multinacionalne, multikulturalne i multikonfesionalne države; 2) standarde kulturnih potreba na državnom i lokalnom nivou i principe njihovog ostvarivanja; 3) osnovne preduslove ostvarivanja kulture i način njihovog obezbjeđivanja; 4) projekciju obnove, izgradnje i tehničko-tehnološkog opremanja objekata u kulturi; 5) način obezbjeđivanja visoko profesionalnog stručnog, naučno-istraživačkog, stvaralačkog i umjetničkog kadra; 6) metodologiju evaluacije svih nosilaca djelatnosti kulture; 7) način podsticaja i pomoći razvoja kulturnog i umjetničkog stvaralaštva i djelatnosti kulture; 8) aktivnosti na zaštiti i očuvanju kulturne baštine; 9) prioritete međunarodne kulturne saradnje; 10) planiranje kadrovskih potreba, edukacije i profesionalnog usavršavanja; 11) naučno-istraživački rad i kapitalne projekte u kulturi; 12) mjere za obezbjeđivanje uslova za rad umjetnika i stručnjaka u kulturi; 13) mjere za poboljšanje socijalnog položaja zaposlenih u kulturi, samostalnih umjetnika i samostalnih stručnjaka u kulturi; 14) projekciju budžetskih i vanbudžetskih sredstava za finansiranje kulture; 15) smjernice za izradu opštinskih programa; 16) principe saradnje i koordinaciju aktivnosti subjekata u kulturi; 17) principe ostvarivanja i razvoja saradnje sa subjektima iz drugih oblasti; 18) metodologiju i rokove za ostvarivanje Nacionalnog programa; 19) druge aktivnosti i mjere od značaja za ostvarivanje i razvoj kulture“ (član 7). Neposredno prije objave ovog rada, autori su informisani da je Ministarstvo odlučilo da se ovaj Program ipak odnosi na 2023–2027, a ne 2022–2026. godinu.

⁴⁹ Mapiranje i razvoj kulturnih i kreativnih industrija u Crnoj Gori, 1.

Ministarstvo održivog razvoja i turizma Crne Gore izradilo je Nacionalnu strategiju održivog razvoja Crne Gore do 2030. godine,⁵⁰ koju je usvojila Vlada na sjednici 7. jula 2016. godine. Kako je istaknuto u uvodnoj riječi tadašnjeg ministra, ovaj dokument „predstavlja dugoročnu razvojnu strategiju Crne Gore kojom se definišu rješenja za održivo upravljanje sa četiri grupe nacionalnih resursa: ljudskim, društvenim, prirodnim i ekonomskim, kao prioritet ukupnog održivog razvoja crnogorskog društva“.⁵¹

Kreativne i kulturne industrije prepoznate su ovom strategijom i spomenute na više mjesta. Prvo, u poglavlju 2 (Ocjena stanja nacionalnih resursa),⁵² u kojem se pod sektorima koji podržavaju industrijski razvoj podrazumijevaju oni koji „imaju potencijal rasta“, a cilj im je da „doprinesu modernom industrijskom razvoju“. Kao takvi, prepoznati su: transport, ICT i kreativne industrije, sektor biznis usluga i građevinarstvo.⁵³

U poglavlju 4 (Strateški ciljevi i mjere),⁵⁴ između ostalog, donosi se i bliže određenje značenja kulturnih industrija i kreativnih industrija:⁵⁵

„Da bi se poboljšao ekonomski status kulture, ona ne smije zavisiti isključivo od sredstava opredijeljenih u budžetu na državnom nivou i u lokalnim samoupravama. Za produkciju kulturnih proizvoda i projekata moraju se naći i druge mogućnosti finansiranja. Kulturna industrija podrazumijeva izdavaštvo, muzičku, kinematografsku i audio-vizuelnu produkciju i multimedije, umjetničke zanate i dizajn koji nijesu striktno sektori industrije, ali

⁵⁰ Nacionalna strategija održivog razvoja Crne Gore do 2030. godine. Podgorica: Ministarstvo održivog razvoja i turizma Crne Gore, 2016. <https://www.gov.me/dokumenta/67dc487e-097d-41d2-8fd5-7827a19a1f5a> (pristup: 2. 10. 2022).

⁵¹ Isto, 7.

⁵² 2.4. Stanje ekonomskih resursa; 2.4.2. Stanje sektora koji su od ključnog značaja za održivi razvoj društva; 2.4.2.4. Industrija i preduzetništvo.

⁵³ Nacionalna strategija održivog razvoja Crne Gore do 2030. godine, 112.

⁵⁴ 4.2. Podrška vrijednostima, normama i obrascima ponašanja značajnim za održivost društva; 4.2.6. Unapređenje značaja kulture kao temeljne vrijednosti duhovnog, društvenog i ekonomskog razvoja, koja značajno doprinosi kvalitetu života građana.

⁵⁵ Preuzeto iz Nacionalnog programa razvoja kulture 2011–2015, na koji se direktno i referira u Strategiji.

su po upravljanju i organizaciji slični. Ova oblast je proširena i kreativnim industrijama, arhitekturom i drugim kategorijama umjetnosti (vizuelne, scenske umjetnosti itd.). Iako ekonomija i kultura imaju zajednički cilj – osvajanje što većeg broja potrošača – u praksi, ova dva sektora često nailaze na prepreke koje otežavaju njihove odnose i saradnju.⁵⁶

U petnaestogodišnjem akcionom planu do 2030, koji je sastavni dio Strategije, utvrđene su mjere, s detaljnom razradom kroz podmjere i ciljne ishode (u okviru strateških ciljeva održivog razvoja Crne Gore), a kulturne i kreativne industrije pominju se tri puta. I to sve u široko definisanoj oblasti Društveni resursi, tematsko područje 2 (Društveni resursi – podrška vrijednostima, normama i obrascima ponašanja značajnim za održivost društva).

Pod strateškim ciljem 2.5. Stimulisati zapošljivost i socijalnu inkluziju, gdje su kao odgovorni subjekti prepoznata tadašnja ministarstva – Ministarstvo rada i socijalnog staranja (vodeći subjekt) i Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo ekonomije, Ministarstvo održivog razvoja i turizma i Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja (subjekti uključeni u implementaciju), kreativne industrije se pominju u okviru mjere 2.5.2. Osigurati socijalnu stabilnost i smanjiti stopu siromaštva, tj. podmjere 2.5.2.5. Podsticati poduzetništvo i samozapošljavanje. Podsticati i razvijati nove i fleksibilne forme samozapošljavanja mladih (kroz pojednostavljivanje procedura i kreiranja podstičućih i fleksibilnih mehanizama) kao što su društveno preduzetništvo, start-up, ruralni turizam, urbano baštovanstvo, zeleni poslovi, kreativne industrije, ICT usluge, online prodaja itd.

Pod strateškim ciljem 2.6. Unaprijediti značaj kulture kao temeljne vrijednosti duhovnog, društvenog i ekonomskog razvoja koja znatno unapređuje kvalitet života građana, gdje su kao odgovorni subjekti prepoznati Ministarstvo kulture (vodeći subjekt) i lokalni centri za kulturu, javne

⁵⁶ Nacionalna strategija održivog razvoja Crne Gore do 2030. godine, 174.

institucije koje se bave kulturom, neformalni kulturni akteri i nevladine organizacije (subjekti uključeni u implementaciju), kreativne industrije se, takođe, pominju, i to u mjeri 2.6.3. Jačati neformalne, amaterske, alternativne, savremene kulturne prakse, kao i kulturne industrije u Crnoj Gori, tj. podmjeri 2.6.3.3. Podsticati programe urbane regeneracije putem kreativnih praksi – kreativni gradovi kroz podsticanje kreativnih industrija.

Konačno, kreativne industrije su spomenute i u strateškom cilju 2.7. Uspostaviti efikasan i savremen sistem integralne zaštite, upravljanja i održivog korišćenja kulturne baštine i predjela, gdje su kao odgovorni subjekti prepoznati Ministarstvo kulture (vodeći subjekt) i Uprava za zaštitu kulturnih dobara, Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore, Narodni muzej Crne Gore, Pomorski muzej Crne Gore, ostali javni i privatni muzeji i muzeji vjerskih zajednica, Nacionalna biblioteka Crne Gore „Đurđe Crnojević“, Državni arhiv Crne Gore, Istorijski arhiv Kotor, Istorijski institut Crne Gore, CANU, DANU, opštinske javne ustanove, nevladine organizacije i svi drugi subjekti – pravna i fizička lica, koja ispunjavaju uslove propisane Zakonom o zaštiti kulturnih dobara (subjekti uključeni u implementaciju), i to pod mjerom 2.7.3. Unaprijediti održivo korišćenje i upravljanje kulturnom baštinom, tj. podmjerom 2.7.3.2. Uspostaviti održivo korišćenje kulturne baštine kroz razvijanje različitih djelatnosti, kulturnog turizma i ostalih oblika održivog turizma, poljoprivrede, zanatstva, kreativnih industrija.

Strategija razvoja turizma Crne Gore 2022–2025. godine

U Strategiji razvoja turizma Crne Gore 2022–2025. godine s Predlogom akcionog plana za 2022. godinu samo na jednom mjestu se navode kreativne industrije, i to u dijelu koji se tiče usklađenosti ovog dokumenta s postojećim strateškim okvirom.⁵⁷ Konkretno, referira se na Strategiju održivog razvoja Crne Gore do 2030. godine, za koju se ističe da je uskla-

⁵⁷ Strategija razvoja turizma Crne Gore 2022–2025. godine s Predlogom akcionog plana za 2022. godinu. Podgorica: Ministarstvo ekonomskog razvoja Crne Gore, 2022, 14.

đena s ciljevima održivog razvoja Agende UN do 2030, te da se Crna Gora, u smislu implementacije Strategije, obavezala da:

„Unaprijedi značaj kulture kao temeljne vrijednosti duhovnog, društvenog i ekonomskog razvoja koja znatno unapređuje kvalitet života građana, promoviše kulturni turizam kao jednu od najvažnijih grana turizma i postigne održivi turizam s akcentom na kulturni i eko turizam, budući da je neophodno kroz njihov i razvoj ostalih oblika održivog turizma, kao i poljoprivrede, zanatstva, kreativnih industrija [...] uspostaviti održivo korišćenje kulturne baštine.“⁵⁸

Kao segment operativnog cilja 4 (Unaprijeđen kvalitet diverzifikovanog turističkog proizvoda), pored ostalih vidova turizma, prepoznat je i filmski turizam,⁵⁹ što se donekle može dovesti u vezu sa kreativnim industrijama, iako to u Strategiji nije eksplicitno navedeno.

Program razvoja kulturnog turizma Crne Gore s Akcionim planom 2019–2021. godine

U Programu razvoja kulturnog turizma Crne Gore s Akcionim planom 2019–2021. godine,⁶⁰ strateškom dokumentu iz 2019. koji se u Crnoj Gori bavi ovom temom, koju je izradilo tadašnje Ministarstvo održivog razvoja i turizma Crne Gore uz angažovanje Centra za arhitekturu i urbanizam iz Podgorice, kreativnim i kulturnim industrijama nije posvećena značajnija pažnja. Zapravo, samo su kulturne industrije spomenute, i to u poglavlju 7 (Dostupni fondovi za implementaciju mjera u akcionom

---

<https://www.gov.me/dokumenta/333210dc-79ae-44f6-bbbb-bc0740b667a4> (pristup: 2. 10. 2022).

⁵⁸ Isto, 15.

⁵⁹ Isto, 116–117.

⁶⁰ Program razvoja kulturnog turizma Crne Gore s Akcionim planom 2019–2021. godine. Podgorica: Ministarstvo održivog razvoja i turizma Crne Gore, 2019. <https://www.gov.me/dokumenta/8700e661-19d9-4174-8552-322087d5587c> (pristup: 2. 10. 2022).

planu), prilikom osvrta na Međunarodni fond za kulturnu raznolikost (UNESCO), gdje stoji sljedeće:

„Fond podržava projekte koji imaju za cilj da podstaknu razvoj dinamičnog kulturnog sektora, prije svega tako što će omogućiti uvođenje novih kulturnih politika i kulturnih industrija ili jačanje postojećih. Fond podržava programe i projekte, koji su dizajnirani da: omoguće uvođenje kulturnih politika, koje štite i promovišu raznolikosti kulturnih izraza i jačaju odgovarajuću institucionalnu infrastrukturu; jačaju postojeće kulturne industrije; podstiču stvaranje novih kulturnih industrija.“⁶¹

U dijelu Programa koji se tiče usklađenosti sa srednjoročnim programom rada Vlade do 2020. godine, pod prioritetom 3 (Crna Gora – država koja podstiče razvoj nauke, obrazovanja i kulture za bolji ekonomski rast), u okviru cilja 22 (Afirmisati Crnu Goru kao privlačnu filmsku destinaciju), kao ključna obaveza prepoznato je jačanje pozicioniranja Crne Gore kao destinacije za razvoj filmske industrije i filmskog turizma u kontekstu afirmacije koncepta kreativnih industrija, a tom prilikom se referira na Ministarstvo kulture kao resornu instituciju.⁶² Nadalje, za cilj 25 (Razvijati sektor kreativnih industrija kao pokretača ekonomskog progresa) odnosi se ključna obaveza – stvaranje uslova za razvoj kreativnih industrija u cilju kreiranja novih radnih mjesta i ostvarivanja ekonomskog rasta, ponovo ukazujući na isto ministarstvo kao na nadležni organ.⁶³

Ciljevi br. 23 (Valorizacija kulturne baštine u ekonomske i turističke svrhe i uspostavljanje javno-privatnih partnerstava) i 24 (Afirmisati državni i kulturni identitet i multikulturalnost Crne Gore) u određenom dijelu mogu da se odnose i na kreativne industrije, uprkos tome što one u gorenavedenim ciljevima nijesu direktno spomenute.

⁶¹ Isto, 28.

⁶² Isto.

⁶³ Isto, 89.

Kreativne industrije nalaze se samo jednom u Izvještaju o sprovođenju Programa razvoja kulturnog turizma Crne Gore (2019–2021) za 2020. i 2021. godinu, i to u uvodnom rezimeu u kontekstu konkursa Ministarstva kulture iz 2019. za sufinansiranje projekata i programa iz oblasti kreativnih industrija i naučnih istraživanja koji su realizovani u narednoj, 2020. godini.⁶⁴

UMJESTO ZAKLJUČKA

U kojoj su mjeri kreativne (i kulturne) industrije pozicionirane u javnim politikama Crne Gore, pitanje je koje je bilo predmet pažnje autora ovog rada. Stoga su odgovor potražili u analizi tri aspekta javnih (kulturnih) politika: nacionalne legislative, institucionalnog okvira i strateških dokumenata koje su institucije sistema izrađivale.

S normativnog aspekta, može se reći da postoji formalnopravno utemeljenje za razvoj kreativnih i kulturnih industrija u nacionalnim propisima koji određuju djelatnosti obuhvaćene ovim pojmovima, poput kulture, umjetnosti, medija, intelektualne svojine, tradicionalnog zanatstva, turizma, preduzetništva i slično. U ovom radu posmatrani su primarno akti koji sadrže odredbe o kulturi, počevši od Ustava (2007), kojim je garantovano pravo na slobodu izražavanja govorom, pisanom riječju, slikom ili na drugi način, te zagarantovana sloboda kulturnog i umjetničkog stvaralaštva, i Zakona o kulturi, u kojem su kulturne industrije prepoznate još 2008. godine. Nešto ranije iste godine donijet je zakon kojim je u Crnoj Gori ratifikovana UNESCO Konvencija o zaštiti i promociji raznolikosti kulturnih izraza (Pariz, 2005), jedan od značajnijih dokumenata ove vrste koji se kroz niz odredbi bavi upravo

⁶⁴ Izvještaj o sprovođenju Programa razvoja kulturnog turizma Crne Gore (2019–2021) za 2020. i 2021. godinu. Podgorica: Ministarstvo ekonomskog razvoja i turizma, 2022, 3. <https://www.gov.me/dokumenta/7722f62f-77e8-4edb-a3dc-a34c8bafa2f1> (pristup: 2. 10. 2022).

kreativnim industrijama. Stoga bi se moglo zaključiti da država svojim javnim politikama i propisima jeste prepoznala kreativne industrije, načelno ih definisala i našla im mjesto u Zakonu o kulturi.

Godine 2018. Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva kulture, a tek nešto kasnije i Uredbom o organizaciji i načinu rada državne uprave, u okviru poslova ove institucije navedene su djelatnosti koje se tiču kreativnih industrija, poput obezbjeđivanja materijalne osnove, uslova i podsticajnih mjera za njihov razvoj. Tada je prvi put u okviru jednog državnog organa u Crnoj Gori osnovana posebna organizaciona jedinica nadležna za kreativne industrije – Direktorat za projekte od kapitalnog značaja za kulturu i promociju i razvoj kreativnih industrija, koji će, pod istim ili nešto drugačijim nazivom, nastaviti da postoji sve do danas. U njegovom sastavu formirana je Direkcija za razvoj kreativnih industrija, takođe 2018, od kada je više puta prestajala da postoji, odnosno ponovo uspostavljana. Aktuelnim pravilnikom o sistematizaciji radnih mjesta nije predviđeno postojanje ove direkcije, vjerovatno zato što se i djelokrug rada samog direktorata 2022. sveo isključivo na kreativne industrije, na šta ukazuje i njegov trenutni naziv, Direktorat za razvoj kreativnih industrija, kao i svega četiri sistematizovana radna mjesta u okviru istog, računajući generalnog/u direktora/ku. Osnivanjem ovog direktorata, kao i godinu dana ranije (2017) pokrenutim programom „Kreativna Crna Gora: Identitet, imidž, promocija“, koji je trajao sve do 2020, različitim vidovima promocije i podrške kreativnim industrijama, one su postale zastupljenije u javnom diskursu (ne samo kulturnih politika, već i znatno šire), a njihov položaj u određenoj mjeri svakako unaprijeđen.

Razne strategije koje se bave razvojem kulture, kulturnog turizma, turizma i održivog razvoja (i one doskora važeće i one aktuelne) sagledane su iz ugla zastupljenosti kreativnih industrija u njima. Sporadičan pomen u najvećem broju ovih dokumenata ukazuje tek na početke strateškog promišljanja o njihovom unapređenju u srednjoročnom i dugoročnom periodu. S druge strane, iako je u programima razvoja najavljivan, stra-

teški dokument sa smjernica za razvoj kreativnih industrija u Crnoj Gori još uvijek nije donešen, niti je poznato da je započeta njegova izrada.

Uprkos tome što je Zakonom o kulturi prepoznat samo termin „kreativne industrije“ (čak je u članu 88. određeno njegovo značenje), primjećuje se da se u strateškim aktima paralelno javljaju i drugi srodni izrazi, poput „kulturna industrija“, odnosno „kulturne industrije“, vjerovatno zato što ih autori ovih dokumenata smatraju kao sinonime (iako su nekada data i njihova objašnjenja iz kojih se vidi da su u pitanju različiti fenomeni). Međutim, cijeneći relevantnost i prepoznatljivost koje pojmovi „kulturne industrije“ i kreativne industrije“ imaju na globalnom nivou, a, prije svega, uzimajući u obzir njihovo postojanje i djelovanje u crnogorskom kontekstu – činilo bi se smislenim uvođenje i termina „kulturne industrije“ u tekst Zakona o kulturi i drugim relevantnim propisima. Sljedstveno tome, i organizaciona jedinica trenutno nadležna za pitanje kreativnih industrija u okviru ministarstva mogla bi da prepozna i formalno uključi kulturne industrije u opseg svoga rada, kao i u svoj naziv (na primjer, Direktorat za razvoj kreativnih i kulturnih industrija / Direkcija za razvoj kreativnih i kulturnih industrija). Tek tada bi se moglo reći da je ovaj, poprilično razgranati sektor, odnosno splet više sektora, cjelovito obuhvaćen sa zakonodavno-institucionalnog aspekta, a sve sa ciljem da pruži pretpostavke za njihov što bolji i uspješniji budući razvoj.

BIBLIOGRAFIJA

Literatura i izvori

- Jovičić, S., Mikić, H. 2006. *Kreativne industrije: Preporuke za razvoj kreativnih industrija u Srbiji*. Beograd: British Council Serbia and Montenegro.
- Kisić, V. 2011. „Kulturne i kreativne industrije u Evropi“. *Kultura: časopis za teoriju i sociologiju kulture i kulturnu politiku* 130: 199–225.
- Kreativna Crna Gora* (katalog). Cetinje: Ministarstvo kulture Crne Gore, 2019.
- Mapiranje i razvoj kulturnih i kreativnih industrija u Crnoj Gori. Podgorica: Institut za preduzetništvo i ekonomski razvoj, 2019.

Smjernice za razvoj kulturnih i kreativnih industrija u Crnoj Gori. Podgorica: Institut za preduzetništvo i ekonomski razvoj, 2019.

Propisi

Odluka o izradi kapitalnog budžeta („Službeni list CG“, broj 57/10).

Odluka o izradi kapitalnog budžeta i utvrđivanju i vrednovanju kriterijuma za izbor kapitalnih projekata („Službeni list CG“, broj 57/18, 67/21).

Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva kulture. Cetinje: Ministarstvo kulture Crne Gore, jun 2020. <https://wapi.gov.me/download-preview/42700ab9-0c22-4340-8f91-ce94e165a44e?version=1.0> (pristup: 30. 9. 2022).

Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva javne uprave, digitalnog društva i medija. Podgorica: Ministarstvo javne uprave, digitalnog društva i medija Crne Gore, mart 2021. <https://www.gov.me/dokumenta/fe41e15c-838e-4a60-b776-76402a95a01f> (pristup: 2. 10. 2022).

Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva kulture. Cetinje: Ministarstvo kulture Crne Gore, jun 2017. <https://wapi.gov.me/download-preview/167532a3-9c74-4d54-84b4-7c24454897bb?version=1.0> (pristup: 30. 9. 2022).

Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva kulture. Cetinje: Ministarstvo kulture Crne Gore, maj 2018. <https://wapi.gov.me/download-preview/ede9afb5-b7a8-4cb7-ba54-641d88210a96?version=1.0> (pristup: 30. 9. 2022).

Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva kulture. Cetinje: Ministarstvo kulture Crne Gore, septembar 2018. <https://wapi.gov.me/download-preview/1e6f0418-599f-4289-a20f-5d7f6ae99b?version=1.0> (pristup: 30. 9. 2022).

Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva kulture. Cetinje: Ministarstvo kulture Crne Gore, april 2019. <https://wapi.gov.me/download-preview/7e2f15cf-3e8f-4b1d-9004-220144ef3ce4?version=1.0> (pristup: 30. 9. 2022).

Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva kulture i medija. Cetinje: Ministarstvo kulture i medija Crne Gore, jun 2022. <https://www.gov.me/dokumenta/ba12600c-5522-47ed-8f49-60ff69e9646a> (pristup: 2. 10. 2022).

Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva prosvjete, nauke, kulture i sporta. Podgorica: Ministarstvo prosvjete, nauke, kulture i sporta Crne Gore, mart 2021. <https://www.gov.me/dokumenta/f225b04a-1aed-4925-8784-1a2a16cad314> (pristup: 2. 10. 2022).

Uredba o organizaciji i načinu rada državne uprave („Službeni list CG“, broj 87/18, 02/19, 38/19, 18/20).

- Uredba o organizaciji i načinu rada državne uprave („Službeni list CG“, broj 118/20, 121/20, 01/21, 02/21, 29/21, 34/21, 41/21, 85/21, 11/22).
- Uredba o organizaciji i načinu rada državne uprave („Službeni list CG“, broj 49/22, 52/22, 56/22, 82/22, 110/22).
- Ustav Crne Gore („Službeni list CG“, broj 01/07, 38/13).
- Zakon o kulturi („Službeni list CG“, broj 49/08, 16/11, 40/11, 38/12).
- Zakon o ratifikaciji Konvencije o zaštiti i promociji raznolikosti kulturnih izraza („Službeni list Crne Gore – Međunarodni ugovori“, broj 03/08).
- Zakon o samostalnim umjetnicima („Službeni list SRCG“, broj 31/84, 01/85, 29/89, 39/89, „Službeni list RCG“, broj 48/91, 17/92, 59/92, 27/94).

Elektronski izvori

- Akcioni plan za sprovođenje programa „Kreativna Crna Gora: Identitet, imidž, promocija“ 2017–2020, za 2018. godinu, s Izvještajem o realizaciji Akcionog plana za 2017. godinu (februar 2018). Cetinje: Ministarstvo kulture Crne Gore, 2018. <https://wapi.gov.me/download-preview/0fc3e959-5127-419e-be3d-4f8e6a722063?version=1.0> (pristup: 1. 10. 2022).
- Akcioni plan za sprovođenje programa „Kreativna Crna Gora: Identitet, imidž, promocija“ 2017–2020, za 2019. godinu, s Izvještajem o realizaciji Akcionog plana za 2018. godinu (mart 2019). Cetinje: Ministarstvo kulture Crne Gore, 2019. <https://wapi.gov.me/download-preview/9fa3ff86-26a6-411c-b70a-5b478970fc63?version=1.0> (pristup: 1. 10. 2022).
- Akcioni plan za sprovođenje programa „Kreativna Crna Gora: Identitet, imidž, promocija“ 2017–2020, za 2020. godinu, s Izvještajem o realizaciji Akcionog plana za 2019. godinu (mart 2020). Cetinje: Ministarstvo kulture Crne Gore, 2020. <https://wapi.gov.me/download-preview/2c536fc9-018e-4df0-8683-2072a8c4ce19?version=1.0> (pristup: 1. 10. 2022).
- Izvještaj o implementaciji Akcionog plana Nacionalnog programa razvoja kulture za 2011. godinu i Akcioni plan za implementaciju Nacionalnog programa razvoja kulture za 2012. godinu (decembar 2011). Cetinje: Ministarstvo kulture Crne Gore, 2011. <https://wapi.gov.me/download-preview/f0d9e84b-e069-487e-9ce2-dd499b26bd22?version=1.0> (pristup: 3. 10. 2022).
- Izvještaj o implementaciji Akcionog plana Nacionalnog programa razvoja kulture za 2012. godinu i Akcioni plan za implementaciju Nacionalnog programa razvoja kulture u 2013. godinu (decembar 2012). Cetinje: Ministarstvo kulture Crne Gore, 2012. <https://wapi.gov.me/download-preview/7b5555f1-9e88-4e5a-bd6b-8cd31ea8e588?version=1.0> (pristup: 3. 10. 2022).
- Izvještaj o implementaciji Akcionog plana Nacionalnog programa razvoja kulture za 2013. godinu i Akcioni plan za implementaciju Nacionalnog programa razvoja kulture u 2014. godinu (decembar 2013). Cetinje: Ministarstvo

- kulture Crne Gore, 2013. <https://wapi.gov.me/download-preview/ffa-0d05a-3043-4bc5-995b-b5b1912bc485?version=1.0> (pristup: 3. 10. 2022).
- Izveštaj o implementaciji Akcionog plana Nacionalnog programa razvoja kulture za 2014. godinu i Akcioni plan za implementaciju Nacionalnog programa razvoja kulture u 2015. godinu (januar 2015). Cetinje: Ministarstvo kulture Crne Gore, 2015. <https://wapi.gov.me/download-preview/fff7432d-8536-4804-a1ad-7611fc60c2a9?version=1.0> (pristup: 3. 10. 2022).
- Izveštaj o sprovođenju programa „Kreativna Crna Gora: Identitet, imidž, promocija“ 2017–2020, sa Izveštajem o realizaciji Akcionog plana za 2020. godinu (jun 2021). Cetinje: Ministarstvo kulture Crne Gore, 2021. <https://wapi.gov.me/download-preview/bd2c983e-7fcb-458b-b73c-313e27cbef2d?version=1.0> (pristup: 1. 10. 2022).
- Izveštaj o sprovođenju Programa razvoja kulturnog turizma Crne Gore (2019–2021) za 2020. i 2021. godinu. Podgorica: Ministarstvo ekonomskog razvoja i turizma, 2022. <https://www.gov.me/dokumenta/7722f62f-77e8-4edb-a3dc-a34c8bafa2f1> (pristup: 2. 10. 2022).
- „Kapitalne investicije u kulturi i kreativne industrije“. *Ministarstvo kulture i medija Crne Gore*. <https://www.gov.me/mku/kapitalni-projekti-i-investije> (pristup: 1. 10. 2022).
- Javni poziv za konsultovanje zainteresovane javnosti – Nacionalni program razvoja kulture. Podgorica: Ministarstvo prosvjete, nauke, kulture i sporta Crne Gore (12. 4. 2022). <https://www.gov.me/clanak/javni-poziv-za-konsultovanje-zainteresovane-javnosti-nacionalni-program-razvoja-kulture> (pristup: 2. 10. 2022).
- Katalog propisa* – Pravni ekspert d. o. o. Podgorica (pristup: 2. 10. 2022).
- Konkurs za sufinansiranje projekata i programa od značaja za podsticaj i razvoj kreativnih industrija za 2022. godinu. Cetinje: Ministarstvo kulture i medija Crne Gore (26. 7. 2022). <https://www.gov.me/clanak/k-o-n-k-u-r-s-za-su-finansiranje-projekata-i-programa-od-znacaja-za-podsticaj-i-razvoj-kreativnih-industrija-za-2022-godinu> (pristup: 1. 10. 2022).
- Kreativna Crna Gora*. <https://www.kreativnacrnagora.co.me/> (pristup: 1. 10. 2022).
- Nacionalna strategija održivog razvoja Crne Gore do 2030. godine. Podgorica: Ministarstvo održivog razvoja i turizma Crne Gore, 2016. <https://www.gov.me/dokumenta/67dc487e-097d-41d2-8fd5-7827a19a1f5a> (pristup: 2. 10. 2022).
- Nacionalni program razvoja kulture 2011–2015. Cetinje: Ministarstvo kulture Crne Gore, 2011. <https://www.gov.me/dokumenta/f51bb73b-fb80-49ce-b0fc-189f735cb9aa> (pristup: 1. 10. 2022).
- Program razvoja kulture 2016–2020. Cetinje: Ministarstvo kulture Crne Gore, 2016. <https://kreativneindustrije.me/wp-content/uploads/2019/07/12-Program-razvoja-kulture-CG-2016-2020.pdf> (pristup: 1. 10. 2022).

- Program razvoja kulturnog turizma Crne Gore s Akcionim planom 2019–2021. godine. Podgorica: Ministarstvo održivog razvoja i turizma Crne Gore, 2019. <https://www.gov.me/dokumenta/8700e661-19d9-4174-8552-322087d5587c> (pristup: 2. 10. 2022).
- Strategija razvoja turizma Crne Gore 2022–2025. godine s Predlogom akcionog plana za 2022. godinu. Podgorica: Ministarstvo ekonomskog razvoja Crne Gore, 2022. <https://www.gov.me/dokumenta/333210dc-79ae-44f6-bbbb-bc-0740b667a4> (pristup: 2. 10. 2022).
- Završni izvještaj o sprovođenju Programa razvoja kulture 2016–2020 s Izvještajem o realizaciji Akcionog plana za sprovođenje Programa razvoja kulture 2016–2020. u 2020. godini. Cetinje: [Resor kulture Ministarstva prosvjete, nauke, kulture i sporta Crne Gore], 2021. <https://www.gov.me/dokumenta/84db3716-bdd4-42c9-be5d-69643671cd96> (pristup: 2. 10. 2022).

CREATIVE (AND CULTURAL) INDUSTRIES IN PUBLIC POLICIES OF MONTENEGRO

Abstract. *In recent years, public discourse in Montenegro has seen a rise in the prevalence of the phrase creative industries (and creative and cultural industries), despite its considerably longer presence in the theory and practice of developed capitalist countries. A significant role in the defining of this term and concept, its institutional recognition, its elevation to a level visible to the public and, finally, the financial support provided to creative and cultural industries – has been played by the ministry in charge of culture. This paper will review the normative, institutional and strategic frameworks pertaining to the current (and desired future) position of creative and cultural industries in Montenegro, so as to better present the occurrence of these phenomena and the course of their development in the last few years.*

Keywords: *creative industries, cultural industries, legislation, cultural policies, Montenegro*